

BRANKO RADIČEVIĆ

U istorijskome razvoju srpskog pesništva nema presudnijega trenutka od pojave u književnosti Branka Radičevića: nikoji prelom u srpskoj književnosti tokom narednih stotinu godina nije po značaju i posledicama ravan ovome. Revolucija koju je on izveo zahvata nekolike umetničke i idejne oblasti; ima ih uglavnom tri.

Prvo, njegovo pesništvo znači konačan prekid sa sapetom, svečano stilizovanom i apstraktном klasicističkom dikcijom i mrtvom učenošću dotadašnje srpske poezije. Iz poslednje godine Brankova karlovačkog školovanja sačuvale su se dve njegove dačke pesme pisane na nemačkom; na njima se vidi da je mladi Branko tajne prosodije proučavao na latinskim pesnicima, kao svi učeni Srbi onoga doba. U tim naivnim pesmama škripi pomodna Safina strofa, jezivo svečana i paradno prigodna; pa iako u njima nema ni Laudmeje ni Feba, ni zefira ni frigijskih metafora, nego su u njima svetla pruga Dunava i Karlovci, one jasno ukazuju na put kojima ga je htela i mogla povesti škola, kao i na pesničke ideje koje mu je nudila tradicija: bili su to put Lukijana Mušickog ili, u najboljem slučaju, ideje Sime Milutinovića-Sarajlije. Sve to opterećenje Branko će lako obdaciti kada se, u Beču, bude upoznao sa Vukom i narodnim pjesmama. Mesto zavaravanja tradicionalnim, školom negovanim pesničkim motivima i našem jeziku tuđim metričkim obrascima, Branko Radičević je i u običnim pojavama svakodnevnog života kadar bio sagledati ono većno što treperi u njima i osvetljuje ih u okviru potresnih stvarnih doživljaja, — uno akle u pesništvo lirski realizam dotle tuđ našoj zvaničnoj književnosti, a pritom stalno ostaje u mudrom skladu sa duhom našeg jezika, u radosnom potčinjavanju vukovskim otkrićima. Naše pesništvo, koje je do Branka nespretno i bojažljivo posrtao na svečanim koturnama, pevalo tuđim glasom povodeći se za tuđim napevima, sa Brankom je radosno zašlo u naše lugove i vinograde, zabrodilo našim rekama i vodilo domaću brigu, smelo zahvatajući u prisne, domaće teme i potrebito, rođeno vreme.

Zatim, možda je još veći kulturno-istorijski značaj Branka Radičevića po onom odlučujućem doprinisu njegovu kojim je požurio i omogućio definitivnu pobedu narodnog jezika u književnosti i demokratizaciju te književnosti. »Ja mislim« — pišao je sa razlogom Đura Daničić povodom prve knjige Brankovih stihova, a imajući na umu u prvome redu okolnost da je u toj knjizi »jezik kao suza — čist« — »da do danas još nije ni jedan učeni Srbin ovako pjevao kao ovaj Radičević, a on pjeva onako kako treba Srbin književnik da pjeva«. Po dubokom umetničkom nagonu ali i svesno, Branko je pažljivo proučavao narodni jezik i, prvi među svima našim pesnicima, uneo ga u našu umetničku poeziju sa razboritim predviđanjima o značaju toga čina. Niko, ni sam učeni Daničić, nije na taj način pomagao Vuku više od Branka. Čak i onda kada je Njegošev jezik sočniji, ličniji i više regionalno obojen nego Brankov, njegov je savitljiviji, meksi, sa više mirnoće i zato sa više širine i više podatne asimilatorske moći. Taj jezik je i bogat, kao retko kojega našeg pesnika. Vulović, koji se tako krupno varao u svojim prečnjivanjima pipavih i formalističkih filoloških klasifikacija, tokom svojih prebrajanja izneo je ipak jedan podatak dostađan svačeve pažnje: u nekih skoro 8.000 stihova u triju knjigama Brankovih pesama on je našao preko 4.000 reči, od kojih preko dve

stotine kojih nema u Vuka. On se sa razlogom divio tome impozantnemu odnosu. A povrh svega, toga, taj jezik je odista bio živi narodni jezik Srba. Bilo je u njemu doduše već i onoga što će docnije biti odlika romantičarskog jezika: ljubavi za retku, samotno izdvojenu, efektnu i autonomnu reč, za kovanicu, za specijalni deminutiv, uopšte za neobičnost, koja već ni kod Branka nije bila sasvim lišena manierizma. Ali životna snaga, ubedljiva autentičnost, bogata figurativnost i metaforologija, emocionalnost i gipkost toga jezika bili su tako silni prema prašnoj uvelosti i dotrajanosti jezika dotadašnjih pesnika, da se ne treba čuti utisku koji je Branko postigao kod svojih savremenika već samo jezikom svojih pesama.

Najzad, pesnički pothvat Branka Radičevića zasniava se i na oštro postavljenoj dilemi srpske književne i društvene situacije pred godinu 1847., i proizlazio iz nje bezmalo kao neumitnost. Jer oslanjajući se na one revolucionarne i za srpsku budućnost presudne snage koje će u narednim decenijama, a naročito za Omladinskoga pokreta, našem životu davati dotle neviđen polet, zanositi mu ideale a podnositi za njih najviše stvaralačkih napora i stradanja, — Branko Radičević je u svome smelom zaokretu budućnost srpskoga naroda, tj. njegovo oslobođenje i ujedinjenje, i pređ trenutnih artističkih kolebanja, zasnivao na onim jugoslovenskim, modernom državnom organizacijom još neuobičajenim balkanskim masama koje su se početkom XIX veka počele buditi iza sna, iz stoletnih okova levantinsko-turskog feudalnog rođstva. Odlučnije jer sa drugčijim podacima u rukama nego pre njega Dositij Obradović, on će uočavati razlike i suprotnosti između, s jedne strane, po bidermajerskom ukusu europeizovanih austrijskih Srba, onakvih kakve ih je on video u jetkosti i zaoštrenosti Vukove borbe, — i svojih savremena ili narodnom pjesmom proslavljenih junaka u balkanskim slovenskim zemljama, s druge strane. Pa će, svojim iskustvima bliži onim prvima, videti sve njihove slabosti i ožiljke, i njih najpre, a u ovih drugih i do guslara žustrije isticati njihove dramatične darove smelih bundžija i revolucionara. Tu njegovu misao, koja je i misao Vuka Karadžića, ni docnije ništa nije moglo sasvim zbrisati iz srpskih duša. Tako je Branko Radičević, a uz Vuka Karadžića kao vođu i učitelja, bio među glavnim predstavnicima onih revolucionisanih i za samostalni državni život već spremnih srpskih masa koje su, posle 1804. i 1815., žilavoma sirotinjskim sredstvima, radile i na svome kulturnome oslobođenju. Zato pesničko delo Branka Radičevića nije uzidan samo u temelje srpske građanske književnosti, nego je i u formiranju srpskoga građanskoga društva imalo trajnoga uticaja, stalno u tesnomu spolu sa Vukovim nastojanjima i u neposrednoj zavisnosti od njegova književnog i društvenog radikalizma.

Tako mnogostrano i duboko povezano sa životom i potrebama srpskoga naroda, to pesništvo je, mnogim svojim crtama, i danas još živo. Neposrednost i jednostavnost njegova, virtuozna elegancija njegove dikcije, njegova tesna priljubljenost uz nacionalnu stvarnost, njegovo prkosno i bez ustručavanja uskakanje u najaktuellerne probleme srpskih društvenih borbi — učinili su da ono postane sastavni deo srpskoga nacionalnog života i srpske nacionalne vere u budućnost, a ime Branka sinonim pesnika. Njegovo ovakvo zalaganje za tada najvažnije pitanje naše književnosti, pak, u vezi sa uvođenjem narodnoga jezika u književnost, ostaje zauvek uzor borbenog pesničkog zalaganja za naprednu misao i načinno dobro.

Zato to delo i danas, iz opasnog istorijskoga rastojanja od čitavoga stolca, zrači mladošću i uzbuduje koliko onim što je u umetnosti ostvarilo a u životnoj borbi uporno zastupalo, toliko i pesničkim mogućnostima koje je darovito nagovestilo.

mi od drag pavlović

EROS I SATIRA BRANKA RADIČEVIĆA

Branko, danas. Niti mogu da odredim to danas, niti bih mogao da sebe ovlastim da govorim u ime tog danas. Ko je to drug Danas? Gde je on? Šta je on? Znalo se, možda, juče ko će biti Danas, znaće se, verovatno, sutra ko je bio Gospodin Juče.

Tek, mislim da oni koji su tvrdili da je Branko najznačajniji po svojoj melodiji, po svome zvuču, da je po tome rodonačelnik za čitav neki središnji tok srpske poezije, nisu više od danas. Može se još biti izgleda samo od danas do sutra. Može se samo izmišljati šta je bilo juče. Ništa od onoga što smo hteli da saznamo juče nismo saznali danas.

Zato, samo o jednom čitanju. O jednom.

* * *

Sve više vidim koliko je Brankovo narodnjaštvo traženo, namerno. Jezik programski, naučeni. Ali dobro naučen, poezija dobro nađena. Branko je osetio šta je pravi zadatka i za čas se obreo usred toga zadataka. On se narodnom mišljenju i pevanju ne prilagođava rečnički, knjiški, subotičevski. On se pod uticajem narodnog jezika i vukovskog svemira preobražava duše-telesno. Sklonost ka idealizaciji, ka užvišenim sanjarijama on napušta posle *Tuge i opomene*. On ceo svoj libido okreće ka opipljivom zvučanju reči, ka veselju koje dočiće zemlju, ka telima koja nisu udaljena jedno od drugog više od nekoliko metara. On je glasan, predmetan, telesan, pogled više ne diže u visinu. Njegovi sagovornici postaju vrlo određeni, i on tu određenost više ne napušta. On ne živi u rasponu idealal i telesnosti, kao Zmaj i Laza Kostić. On vidi nadmoćno prisustvo svakodnevnog i svakonocnog života, i onaj konkretni oblik započetog ništavila koji se zove bolest. Napuštaći zauvek čardak idealizacije, on postaje jedan od najmanje sentimentalnih pesnika srpskih.

* * *

I Branko je učinio taj preokret od idealnog ka konkretnom, preokret najpresudnijem u Evropi, pred kraj romantizma, preokret koji je dao i Hajnea i Marksia, i